

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

19^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1911

Munt- en geldwaarde te Nijmegen.

1382—1427.

Bij den uitgever L. C. G. MALMBERG te Nijmegen verscheen in den loop van het jaar 1910 een boek, getiteld: „*Rekeningen der stad Nijmegen 1382—1543* uitgegeven door H. D. J. VAN SCHEVICHAVEN Gemeentearchivaris en J. C. J. KLEYNTJENS S. J. Leeraar a/h het CANISIUS College. Deel I 1382—1427.”

Een bewerking van hetgeen omtrent de munt- en geldwaarde in die tijden uit dit boek te leeren is, volgt hierna.

Het nu verschenen te deel bevat acht rekeningen. De eerste is geschreven in het latijn, de volgende zijn in de landtaal geschreven. De eerste rekening loopt volgens het handschrift over het jaar 1382 zonder dat met juistheid dag van aanvang en dag van sluiting zijn aangegeven. De andere rekeningen loopen van St. SCHOLASTICA (10 Februari) tot denzelfden dag van het volgend jaar. Met grond mogen wij aannemen, dat de eerste rekening eveneens liep van 10 Februari tot 10 Februari daaraanvolgende. In het hoofd der tweede rekening leest men, dat ze is *begonnen int jaer ons Heren 1400 ende vyertien op Sunte Scolastiken dach ende gesloten opter selver Sunte Scolastiken dach in den jare van 15*. De volgende rekeningen houden, met verandering der jaartallen, gelijke verklaringen in. Uit de rekeningen blijkt, dat de Nijmegensche rendanten dier dagen den Paaschstijl niet gebruikten. Zoo toont de rekening, die volgens haar hoofd begon op 10 Februari 1420 en eindigde op 10 Februari 1421, aan, dat de Hemelvaartsdag, behoorende tot dat dienstjaar, viel tusschen 10 en 18 Mei 1) en dat St. JAN'S-geboorte viel op een Maan-

1) Bladzijde zoo.

dag 1), wat wel in 1420, doch niet in 1421 het geval was, terwijl uit het chronologisch gehouden hoofdstuk „Van der Schenckinge”, behoorende tot de rekening 10 Februari 1425-10 Februari 1426, blijkt, dat Woensdag na den Zondag-Invocavit van dat dienstjaar valt na Vigilia Mathie (23 Februari), wat wel in 1425, doch niet in 1426 het geval was 2). De in het hoofd der rekeningen genoemde jaartallen komen alzoo met onze huidige jaartelling overeen.

De uitgegeven rekeningen loopen overeenkomstig het vorenstaande als :

I	van	10	Febr.	1382	tot	10	Febr.	1383.
II	„	10	„	1414	„	10	„	1415.
III	„	10	„	1420	„	10	„	1421.
IV	„	10	„	1422	„	10	„	1423.
V	„	10	„	1424	„	10	„	1425.
VI	„	10	„	1425	„	10	„	1426.
VII	„	10	„	1426	„	10	„	1427.
VIII	„	10	„	1427	„	10	„	1428.

De eerste rekening vermeldt, jammer genoeg, nagenoeg geen enkele dagteekening. In de volgende rekeningen komen de datums iets overvloediger, maar nog altijd zeer schaars voor. Juiste dagbepaling is mij daarom niet altijd, ja slechts zelden mogelijk geweest.

I.

Rekening van 10 Februari 1382-10 Februari 1383.

De posten dezer rekening zijn uitgetrokken in penningen, ter waarde van 1/16 groot. De penningen zijn geteld in ponden, schellingen 3) en penningen. Als altijd was het

1) Bladzijde 101.

2) Woensdag na Invocavit viel in 1425 op 28 Februari, in 1426 op 20 Februari

3) De uitgevers hebben, jammer genoeg, het geheele boek door, het 1/20 pond (solidus = scelling) bij vergissing stuiver genoemd.

pond gelijk aan 20 schellingen, de schelling gelijk aan 12 penningen. De rendanten zelf noemden de rekenmunt *pagamentum commune* 1), ook wel kortweg *pagamentum* 2).

Een tweetal posten der ontvangsten, voortspruitende uit vroeger aangegane overeenkomsten, zijn geboekt in *pagamentum levis* en dan herleid in *pagamentum commune*. Een penning van het *pagamentum levis* is gelijk aan $7/12$ van het *pagamentum commune*.

Er worden in de rekening een drietal munten genoemd n. l. het oude schild (*clipeus vetus*) 3), de goudgulden (*florenus aureus*) en de nobel.

Het oude schild wordt berekend in den aanvang tegen 41, later tegen 42 groot.

De goudgulden wordt berekend tegen 32 groot, terwijl 4 nobels worden geacht in waarde gelijk te zijn aan 7 oude schilden en dit ten tijde toen het oude schild 41 groot gold. Dit maakt voor den nobel $71\frac{3}{4}$ groot.

II.

Rekening van 10 Februari 1414–10 Februari 1415.

Ook deze rekening is gehouden in de rekenmunt, waarvan de penning gelijk was aan $1/16$ groot. De groot wordt ook wel *groetken* genoemd.

In het loopend dienstjaar en in het daaraan voorafgaand werden gronden verpacht, waarvan de pacht prijs werd uitgedrukt in *payment, enen olden scilt gerekent voer 4 ℥*. Vijftien penningen van deze rekenmunt waren gelijk aan 22 penningen der rekenmunt door rendanten gebruikt.

Als kleine munt wordt de geheele rekening door de *meuw* 4) gebruikt en wel ter waarde van 32 ð der reken-

1) Zie bladz. 6 en 13.

2) Zie bladz. 14.

3) Op eene plaats (blz. 17) *clipeus vet. de Francia*.

4) De *M e e u w* is waarschijnlijk dezelfde munt, die in volgende rekeningen

munt of 2 groot. De Meeuw was derhalve nu een dubbele groot. Op eene enkele plaats (blz. 55) komt de *witte penninck* voor ter waarde van 52 d of $3\frac{1}{4}$ groot, elders (blz. 74) *de alde butdreger* ter waarde van 2 Meeuwen = 64 d of 4 Groot.

In de rekening komen zeven verschillende grootere munten voor. Hunne waarde stijgt gedurende het dienstjaar aanhoudend, steeds is het *payment hoger verlopen*. Jammer dat, bij gebrek aan dagteekeningen, de juiste aanvang van de waardeverhoogingen niet kon worden bepaald.

De zeven bedoelde munten zijn :

- 1°. De *Gulden*, die eenmaal voorkomt, ter waarde van 15 Meeuwen.
- 2°. De *Wilhelmus-gulden*, die voorkomt ter waarde van $19\frac{1}{2}$, 20 of 21 Meeuwen.
- 3°. De *Geldersche gulden*, die voorkomt ter waarde van 21 Meeuwen.
- 4°. De *Rijns gulden*, die voorkomt ter waarde van 30, 31, $33\frac{1}{2}$ of 33 Meeuwen.
- 5°. De *Kroon*, die voorkomt ter waarde van 40, 41 of 43 Meeuwen.
- 6°. Het *Oud Schild*, dat voorkomt ter waarde van 44, $44\frac{1}{2}$, 45, 46 of 48 Meeuwen.
- 7°. De *Nobel*, die voorkomt ter waarde van 82, 84 of 86 Meeuwen.

III.

Rekening van 10 Februari 1420—10 Februari 1421.

Rendanten hebben in deze en volgende rekeningen het pondenstelsel laten varen. Hier doen zij rekening in Rijns-

Geldersche Meeuw, wordt genoemd en daar naast de gewone Meeuw voorkomt. In dit dienstjaar toch zijn de banken in het Vleeschhuis verpacht voor 11 Meeuwen per bank, in de volgende dienstjaren voor 11 Geldersche Meeuwen per bank

gulden met Meeuwen, Grootkens en Brabantschen tot onderdeelen. Een Rijngulden = 50 Meeuwen, eene Meeuw = 4 Grootkens, een Grootken = 4 Brabantschen.

Betalingen wegens pacht, voortspruitende uit vroeger gemaakte overeenkomsten, zijn nog in ponden en onderdeelen van het pond uitgedrukt en worden dan herleid tot Rijngulden en onderdeelen. Een pond wordt herleid tot 11 Meeuw en 1 Groot, zoodat 1 Meeuw = $21\frac{1}{3}$ d. Uit eene vergelijking met de vorige rekening blijkt, dat deze ponden dezelfde zijn als de ponden waarin die vorige rekening is gedaan. *Van den naeslag*, b.v., geldt zoowel in deze als in vorige rekening elke morgen 9 β pacht. deze opmerking is van toepassing op al de verdere tot nu toe uitgegeven rekeningen.

Als kleine munt komt in de rekening nog voor de Geldersche Meeuw, waarvan er 24 in waarde gelijk zijn aan 35 Meeuwen, één derhalve aan $1\frac{11}{24}$ Meeuw.

Op blz. 101 is een post, die naar de gewone berekening 7 Rijngulden 3 Meeuwen bedroeg, uitgetrokken als 7 Rijngulden 3 Blanken. Blank en Meeuw zouden derhalve aan elkaar gelijk zijn. 1)

Van de grootere munten kan slechts van een drietal de waarde worden bepaald als:

De Arnheemsche gulden ad 45 Meeuwen.

Het Hollandsch schild ad 53 Meeuwen en de Kroon ad 65 Meeuwen.

Bij de betaling der lijfrenten is evenwel de Kroon altijd berekend tegen 64 Meeuwen.

Ik zoude hieraan nog kunnen toevoegen het Oud Schild of Schild, dat steeds voorkomt ter waarde van $1\frac{1}{2}$ Rijngulden. Dit Schild wordt evenwel alleen gebruikt bij betalingen uit vroegere overeenkomsten voort-

1) Vergelijk rekening VI, waarin ook eenmaal *Blank* in de plaats van *Meeuw* staat.

spruitende en moet hier alzoo meer als rekenmunt worden beschouwd.

Aan het slot der rekening is deze nota geschreven :

*Men sal ontvangen 16 alde boddreger ende $\frac{1}{2}$ mewe voer
I Aernh. guld.*

*14 alde boddreger maecht 46 meewen vz. I Aernh. guld.
 $\frac{1}{2}$ mewe.*

*Men sal geven 15 $\frac{1}{2}$ nyen braspeninck ende I groet voer
enen Arnh. Rh. guld.*

*Men sal geven 13 nyer braspeninck ende 4 $\frac{1}{2}$ groet voer
I gul. Aernh.*

Men sal geven 24 alde Vlemsche ende 6 groet voer I Rh. gld.

*Men sal geven 21 alde Vlemsche ende 1 $\frac{1}{2}$ groet voer eenen
Aernh. guld.*

Zooals men ziet, begint de eerste post met de woorden *Men sal ontvangen* en beginnen de vier laatste posten met de woorden *Men sal geven*. Moet hieruit worden opgemaakt, dat rendanten naar een ander tarief hebben uitgegeven dan zij hebben ontvangen? Ik geloof van niet en meen te mogen veronderstellen, dat het verschil slechts toeval zonder bedoeling is.

In dit lijstje moeten fouten ingeslopen zijn 1). De Heer VAN SCHEVICHAVEN had de goedheid de afdruk nog eens met het handschrift te vergelijken. Uit de nadere vergelijking bleek, dat de afdruk juist is. De fouten zitten alzoo in het handschrift. Ik zal nu aan dit lijstje maar geen beschouwingen vastknoopen.

IV.

Rekening van 10 Februari 1422–10 Februari 1423.

Ook deze rekening is gedaan in Rijns-guldens met Meeuwen, Grootkens en Brabantschen tot onderdeelen.

1) Zoo is het onmogelijk dat 16 alde Boddr. plus $\frac{1}{2}$ meeuw gelijk zijn aan 14 alde Boddr. min $\frac{1}{2}$ meeuw.

Een Rijns gulden is nu = $52\frac{1}{2}$ Meeuw, eene Meeuw als in de vorige rekening = 4 Grootken, een Grootken = 4 Brabantschen.

Een Pond wordt nu herleid tot $12\frac{1}{3}$ Meeuw.

Evenals in de vorige rekening is ook hier het Schild gelijk aan $1\frac{1}{2}$ Rijns gulden.

Als kleine munten komen in deze rekening voor :

de Geldersche Meeuw, waarvan er nu 8 in waarde gelijk zijn aan 13 Meeuwen, een derhalve aan $1\frac{2}{3}$ Meeuw of $6\frac{1}{2}$ Grootken;

de Oude Vlaamsche ad $2\frac{1}{3}$ Meeuw of $8\frac{1}{2}$ Grootken en de Tuin ad $2\frac{1}{2}$ Meeuw of 10 Grootken.

Slechts van twee der grootere munten kon de waarde met juistheid worden bepaald, als van den Arnheemschen gulden ad 45 Meeuwen en de Kroon ad 66 Meeuwen.

V.

Rekening van 10 Februari 1424—10 Februari 1425.

Ook deze rekening is gedaan in Rijns gulden met Meeuwen, Grooten of Grootkens en Brabantschen tot onderdeelen. Een Rijns gulden is nu = 54 Meeuwen ad 4 Groot of 16 Brabantsche. Tusschen 8 Augustus en 23 October 1) werd de Rijns gulden gebracht op 55 Meeuwen.

Een pond wordt nu herleid tot $123/16$ Meeuw. Een Oud Schild of Schild is ook thans weder = $1\frac{1}{2}$ Rijns gulden.

Van de volgende munten kan de waarde worden bepaald :

- Oud Moorken ad $\frac{3}{8}$ Meeuw ;
- Geldersche Meeuw ad $1\frac{5}{8}$ Meeuw ;
- Tuin ad $2\frac{1}{2}$ Meeuw.
- Witpenning ad $2\frac{1}{2}$ Meeuw ;
- Kromstaart ad 3 Meeuwen ;

1) De juiste dag kon bij gebrek aan datums niet worden bepaald.

Arnhemsche gulden ad 45 Meeuwen;
 Hollandsch Schild ad 55 Meeuwen;
 Kroon ad $67\frac{1}{2}$ Meeuw.

VI.

Rekening van 10 Februari 1425-10 Februari 1426.

Ook deze rekening is gedaan in Rijnguldens, verdeeld als voren en nu ad 56 Meeuwen 1). Op 30 of 31 October 1425 werd de Rijngulden gesteld op 60 Meeuwen. Het Ⓔ wordt ook nu herleid tot $12\frac{3}{16}$ Meeuwen. Een Schild of Oud Schild is ook nu weder gelijk aan $1\frac{1}{2}$ Rijngulden.

Van de volgende munten kon de waarde worden bepaald :

Geldersche Meeuw ad $1\frac{1}{8}$ Meeuw;
 Tuin ad $2\frac{1}{2}$ Meeuw;
 Kromstaart ad 3 Meeuw;
 Oude Botdrager ad $3\frac{1}{4}$ Meeuw;
 Arnhemsche gulden ad 45 Meeuw;
 Kroon eens ad $67\frac{1}{2}$ Meeuw, eens ad 70 Meeuw.

VII.

Rekening van 10 Februari 1426-10 Februari 1427.

Ook deze rekening is gedaan in Rijnguldens met de gewone onderverdeeling en nu ad. 60 Meeuwen. Het Ⓔ wordt weder herleid tot $12\frac{3}{16}$ Meeuwen. Een Schild of Oud Schild is ook nu weder gelijk $1\frac{1}{2}$ Rijngulden.

Van de volgende munten kon de waarde worden bepaald :

Geldersche Meeuw ad $15\frac{3}{24}$ Meeuw;
 Oude Botdrager ad $3\frac{1}{4}$ Meeuw;
 Arnhemsche gulden ad 45 Meeuw;

1) Ook in deze rekening staat eenmaal (blz 267) Blanck in plaats van Meeuw. Zie Rekening III.

Reynouds-Arnheemsche gulden ad 50 Meeuwen ;

Enkele Rijns gulden ad 62 Meeuwen ;

Kroon ad 72 Meeuwen.

VIII.

Rekening van 10 Februari 1427-10 Februari 1428.

Ook deze rekening is gedaan in Rijns gulden met de gewone onderverdeeling, de Rijns gulden nu ad 62 Meeuwen. Het ƒ wordt evenals in 't vorig dienstjaar herleid tot $12\frac{3}{16}$ Meeuw. Een Schild of Oud Schild is ook nu weder gelijk aan $1\frac{1}{2}$ Rijns gulden.

Van de volgende munten kon de waarde worden bepaald :

Geldersche Meeuw ad $15\frac{1}{24}$ Meeuw ;

Tuin ad $2\frac{1}{2}$ Meeuw ;

Oude Botdrager ad $3\frac{1}{4}$ Meeuw ;

Arnheemsche gulden (in deze rekening voor het eerst soms kortweg gulden genoemd) ad 45 Meeuwen ;

Kroon ad $73\frac{1}{2}$ Meeuw.

De verhouding van den Ouden Botdrager, den Kromstaart, den Tuin, den Meeuw of Blank, den Groot en den Brabantschen tot den Arnheemschen gulden en onderling, zooals die is op te maken uit de rekening 1425-1426, wordt aangetoond door het volgend staatje.

	Arnh. guld.	Oude Botdr.	Kromstaart	Tuin	Meeuw	Groot	Brabant.
Arnhemsche gulden	1	$13^{11}/13$	15	18	45	180	720
Oude Botdr.	$13/180$	1	$1^{1}/12$	$13/10$	$3\frac{1}{4}$	13	52
Kromstaart	$1/15$	$12/13$	1	$1^{1}/5$	3	12	48
Tuin	$1/18$	$10/13$	$5/6$	1	$2\frac{1}{2}$	10	40
Meeuw	$1/45$	$4/13$	$1/3$	$2/5$	1	4	16
Groot	$1/180$	$1/13$	$1/12$	$1/10$	$1/4$	1	4
Brabantsche	$1/720$	$1/52$	$1/48$	$1/40$	$1/16$	$1/4$	1

Niet in alle rekeningen komen al deze munten voor. Wij mogen echter met eenige zekerheid aannemen, dat de verhoudingen door dit staatje aangetoond, hebben geduurd van 1420 tot 1428 en zeker nog langer.

De Nijmegensche rekeningen doen ons nog het navolgende merkwaardige overzicht aan de hand :

Een Pond der oorspronkelijke rekenmunt werd in den loop der nabedoelde acht jaren betaald als volgt : 1)

	1420	1422	1424	1425	1426	1427
In Meeuwen met . .	11.25	12.125	12.187	12.187	12.187	12.187
In Arnh. gulden met	0.25	0.269	0.271	0.271	0.271	0.271
In Rijnsguld. met . .	0.225	0.231	0.222	0.203	0.203	0.197
In Oude Schild. met	0.337	0.346	0.332	0.305	0.305	0.295

De verhouding van het Pond tegenover den Meeuw en den Arnhemschen gulden (= 45 Meeuwen) bleef alzoo in bedoeld tijdsverloop nagenoeg constant. De Rijnsgulden en het Oud Schild (= $1\frac{1}{2}$ Rijnsgulden) stegen met betrekking tot het Pond voortdurend in waarde, van 1420 tot 1427 met ruim 14 procent.

Mij zijn deze cijfers een duidelijk beeld van den loop der dingen. Ik begrijp echter ten volle, dat zelfs de meer ingewijde in deze materie uit die cijfers, op het eerste gezicht althans, weinig leeren zal en wil daarom ter verduidelijking ten slotte hier nog dit opmerken.

Hij, die te Nijmegen in 1420 rijk was 39 Oude Schilden, kon daarmee voldoen eene schuld van 45 Kronen of van 260 Pond. Bijgevolg 39 Oude Schilden waren daar en toen in

1) Om een beteren kijk op de getallen te geven, heb ik hier de tiendeelige breuken gebruikt.

waarde gelijk aan 45 Kronen en eveneens in waarde gelijk aan 260 Pond.

Periodieke betalingen werden soms bepaald in Kronen (b.v. het jaarloon van een der wakers), soms in Oude Schilden b.v. het jaarloon der rentmeesters), soms in Ponden (b.v. het jaarloon der boden te paard).

Wij kennen uit de berekening van 1427 den toenmaligen koop prijs van 1 Mark zilver en de toenmalige waarde van Oud-Schild, Kroon en Pond. Wat blijkt nu? Dat hij, die zich in 1420 eene jaarlijksche uitkeering van 39 Oude Schilden had bedongen en deze dientengevolge in 1427 ontving, toen daarvoor kon koopen 8 Mark zilver ;

dat hij, die zich in 1420 eene jaarlijksche uitkeering van 45 Kronen had bedongen en deze dientengevolge in 1427 ontving, toen daarvoor kon koopen $7\frac{1}{2}$ Mark zilver en

dat hij, die zich in 1420 eene jaarlijksche uitkeering van 260 Pond had bedongen en deze dientengevolge in 1427 ontving, toen daarvoor kon koopen 7 Mark zilver. Men ziet: het verschil is aanzienlijk.

's-Gravenhage.

AUG. SASSEN.